

ARYÜSÇÜ HRİSTİYANLIK GOTLAR DÖNEMİ VE SONRASI

Servet DOĞAN

ESki
Yeni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 101

ARYÜŞÇÜ HRİSTİYANLIK
GOTLAR DÖNEMİ VE SONRASI

Servet DOĞAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ağustos 2021

ISBN: 978-625-7673-12-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ARYÜSÇÜ HRİSTİYANLIK GOTLAR DÖNEMİ VE SONRASI

Servet DOĞAN

Ankara 2021

Servet DOĞAN

1971 yılında Havza'da doğdu. 1987 yılında Boyabat İmam Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1992 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Lisans eğitimini, 1997 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (İslam'a Felsefesi) Ana Bilim Dalı'nda *İslam Düşüncesinde Hikmet Kavramı* konulu tezi ile Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2013-2016 arasında Basel Üniversitesi Teoloji Fakültesinde Hristiyan İlahiyatı okudu. Hatay, İstanbul, Kilis, Sinop, İsviçre ve Samsun'da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, İHL Meslek Dersleri öğretmenliği yaptı. Samsun'da bu biraşlarda öğretmenlik görevine devam etmektedir. İyi derece İngilizce, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Almanca, Arapça ve Farsça; Orta derece Portekizce, Flamanca, Norveççe, Latince, Modern ve Klasik İbrance, Helenistik Yunanca; başlangıç seviyesinde Romence, Urduca, Akadça ve Süryanice bilmektedir. Temel ilgi alanları dinler, klasik diller ve kadim medeniyetlerdir.

E-Mail: servetus12@gmail.com

ÖN SÖZ

Aryüşçülük mezhebi, Hristiyanlık Tarihinde önemli yol ayrımını temsil eden bir hareket olduğu gibi Müslümanlar açısından da ilgi çekici bir konu olmuştur. Zira bazı Müslüman müellifler Aryüşçülüğü muvahhit bir Hristiyan mezhep, bazı Hristiyan müellifler de onu İslam'ı hazırlayan bir akım olarak görmüştür. Batıda Aryüşçülük üzerine çok çalışma yapılmasına karşın İslam dünyasında Müslüman müelliflerin Aryüşçülük hakkında bilgileri oldukça sınırlıdır. Ülkemizde konuyla ilgili en hacimli çalışma Bilal Başı'nın Yüksek Lisans tezidir. Ancak bu çalışma büyük ölçüde Aryüşçülüğün teolojisi, IV. yüzyılda yapılan tartışmalar ve vuku bulan bazı olaylarla sınırlı kalmıştır.

Aryüşçülük hakkındaki eksiklikleri gidermek amacıyla başlangıçtan günümüze tüm yönleriyle Aryüşçülüğü ele alan bir çalışma yapmayı düşündük. Çalışmamızı giriş, üç bölüm, sonuç ve metindeki bazı anlatılarımızı daha anlaşılır kılmak için bazı ekler kısmından oluşturduk. Girişte tezin kaynakları, problemi konusu amacı, yöntemi ve sınırları hakkında teknik bilgiler verildi. Birinci bölümde Aryüs'ün hayatı, Aryüşçülük kavramının ortaya çıkışı, Aryüs'ün teolojisi ve bu teolojinin IV. Yüzyıldaki diğer teolojilerle karşılaşması incelendi. İkinci Bölümde Batı Roma yıkıldıktan sonra kurulan ve Doğu Roma karşısında Aryüşçülüğü savunan Got Krallıkları ele alındı. Üçüncü Bölümde ise Got Krallıklarından sonra Aryüşçülüğün serüveni incelendi. Bu süreçte İslam-Aryüşçülük ilişkisi ve Reformasyon sonrası Aryüşçülük değerlendirildi. Sonuçta ise temel inceleme bölümleri bağlamında Aryüşçülüğün ne olduğu ve Hristiyanlık Tarihindeki önemi tespit edildi.

Konunun seçimi ve çalışmam boyunca her türlü desteği dolayısıyla danışman hocam Prof. Dr. Mahmut Aydın'a minnettarım. Ayrıca tez çalışması süresince kıymetli eleştiri ve tavsiyeleriyle katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Cengiz Batuk ve Doç. Dr. Kenan Ayar'a; tezimi baştan sona okuyarak önerilerde bulunan arkadaşım Dr. Tolga Savaş Altınel'e; imla bakımından tashih eden sevgili yeğenim Doç. Dr. Nuh Doğan'a ve sevgili kızım Busse'ye; Basel Üniversitesinde Teoloji tahsili fırsatına ve akademik hayata tekrar dönmeme vesile olan aziz dostum Hayati Çangaloğlu'na; doktora çalışması boyunca tavsiye, teşvik ve desteklerini esirgemeyen kıymetli ağabeyim Dr. Müjdat Uluçam'a; aziz dostum Prof. Dr. Ramazan Çağlayan'a, kendisinden çaldığım zamanlara tahammül gösterip çalışmamın ortaya çıkması için her türlü özveriyi gösteren sevgili eşime teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son olarak okumayı en büyük zevkim olarak zihnime kazıyan anne ve babama Allah'tan rahmet dilerim.

Servet Doğan

Samsun 2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
İÇİNDEKİLER	7
RESİMLER VE HARİTALAR DİZİNİ	11
KISALTMALAR	12
GİRİŞ	13
1. Kaynaklar	13
2. Çalışmanın Problemi	14
3. Çalışmanın Konusu	15
4. Çalışmanın Önemi	15
5. Çalışmanın Amacı	16
6. Çalışmanın Yöntemi	17
7. Çalışmanın Sınırları	17
8. Şehir ve Şahıs isimlerinin yazılmasında kullanılan yöntem	18

BİRİNCİ BÖLÜM

ARYÜS, TEOLOJİSİ VE IV. YÜZYILDA ARYÜŞÇÜLÜK

1.1. Giriş	19
1.2. Aryüs ve Teolojisi	19
1.2.1. "Aryüs" İsmi	19
1.2.2. Aryüşçülük Kavramı	20
1.2.3. Aryüs'ün Doğup Yetiştığı ve Yaşadığı Muhit, Hayatı ve Kişiliği	22
1.2.4. Aryüşçü Teoloji ve Yayılma Süreci	29
1.2.5. Aryüşçü Teolojinin Referansı Olarak Eski ve Yeni Ahit	44
1.3. Aryüşçülüğün Oluşumunda Etkisi Olduğu Kabul Edilen Önceki Teolojiler	45
1.3.1. Yahudilik	45
1.3.2. Gnostisizm	49
1.3.3. İbrani Hristiyanlığı	58
1.3.4. İskenderiyeli Philo	64
1.3.5. Athenogoras	70
1.3.6. Origenes	71
1.3.7. İskenderiyeli Dionysius	73

1.3.8. Samsatlı Pavlus -----	75
1.3.9. Lucianus ve Antakya Okulu -----	78
1.4. Aryüs'ün Kendi Dönemindeki Müdafileri -----	81
1.4.1. İzmitli Eusebius-----	81
1.4.2. Sofist Asterius -----	84
1.4.3. Anazarbuslu Athanasius-----	87
1.4.4. Theognis -----	89
1.4.5. Sezariyeli Eusebius-----	90
1.5. Roma'nın Aryüschü İmparatorları ve Bu Dönemde Aryüschü-İznikçi Mücadelesi-----	91
1.5.1. Büyük Konstantin-----	91
1.5.2. Konstantius -----	100
1.5.3. Valens -----	107
1.6. Aryüschü Gruplar -----	110
1.6.1. Benzerözcü Teoloji(Homoiosian/Semi-Arian)-----	110
1.6.2. Benzercü Teoloji(Homean) -----	114
1.6.3. Benzemezci Teoloji (Anomean/Heteroousian) -----	119
1.7. Doğu Roma Topraklarında Aryüschülüğün Çöküşü-----	123
1.7.1. İmparator Theodosius ve Aryüschülüğün Saray Desteğini Kaybetmesi -----	123
1.7.2. Doğu Roma Topraklarında Grekçe Aryüschülük Karşıtı Literatür	127
1.7.2.1. İskenderiyeli Alexander-----	127
1.7.2.2. Athanasius -----	128
1.7.2.3. Kapadokyalı Kilise Babaları-----	132
1.7.2.3.1. <i>Basilius</i> -----	132
1.7.2.3.2. <i>Nysalı Gregorius</i> -----	133
1.7.2.3.3. <i>Nazienli Gregorius</i> -----	134
1.8. Gotlar Öncesi Batı Roma Topraklarında Aryüschülük -----	135
1.8.1. Batı Roma Topraklarında Aryüschülük ve Siyasi Olaylar -----	135
1.8.2. Batı Roma'da Aryüschü Litaratür-----	136
1.8.3. İmparatorluğun batısında Aryüschü Karşıtı Latince Litaratür--	138
1.8.3.1. Brixialı Filastrius -----	138
1.8.3.2. Veronalı Zeno -----	141
1.8.3.3. Poitierli Hillary -----	142
1.8.3.4. Ambrosius -----	144
1.8.3.5. Augustinus-----	148
1.9. Sonuç-----	151

İKİNCİ BÖLÜM GOTLAR VE ARYÜŞÇÜLÜK

2.1. Giriş -----	153
2.2. Gotların Kökeni -----	153
2.3. Gotların Hristiyanlık öncesi İnançları -----	157
2.4. Rahip Wulfila ve Gotların Hristiyanlığa Girişi -----	157
2.5. Got Dili ve Tarihçesi -----	163
2.6. Aryüşçülerin İncili (Wulfila'nın Gotça Kutsal Kitap Çevirisi) -----	164
2.7. Gotça İncil ve Teolojinin Temel Kavramları-----	167
2.8. Gotlarda Kilise Yapılanması, Rahipler ve Aryüşçü Litürji -----	169
2.9. Got Krallıklar-----	173
2.9.1. Ostrogotlar(Greuthingi) -----	173
2.9.2. Vizigotlar(Thervingi) -----	178
2.9.3. Burgondlar -----	189
2.9.4.Vandallar-----	190
2.9.5. Alanlar -----	197
2.9.6. Suebler(Suevi) -----	199
2.9.7. Gepidler -----	201
2.9.8. Heruller -----	203
2.9.9. Lombardlar -----	204
2.10. Aryüşçü Krallıklarda Çok Dinlilik ve Dini Tolerans -----	207
2.11. Aryüşçülük ve Got Kimliği -----	211
2.12. Aryüşçülüğün Etkisini Kaybetmesinin Nedenleri -----	214
2.13. Sonuç -----	215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GOT KRALLIKLARININ YIKILIŞINDAN GÜNÜMÜZE ARYÜŞÇÜLÜK

3.1. Giriş -----	217
3.2. İslam ve Aryüşçülük -----	217
3.3. Reformasyondan Günümüze Aryüşçülük -----	225
3.3.1. Britanya Aryüşçülüğü -----	227
3.3.2. Sosinyenler -----	231
3.3.3. Yahova Şahitleri -----	244
SONUÇ -----	251
KAYNAKÇA -----	255

EKLER -----	275
Ek 1. Kronoloji-----	275
Ek 2. Belgeler -----	285
2.1. IV. Yüzyılda Gerçekleştirilen Konsiller -----	285
2.2. Thalia'dan -----	288
2.2.1. Grekçe Metin-----	288
2.2.2. Türkçe Metin-----	289
2.3. Sermo Arianorum-----	291
2.3.1. Latince Metin -----	291
2.3.2. Türkçe Metin-----	298
2.4. Gotça İncil'de Dini, Terminoloji -----	304
Ek 3. Resimler ve Haritalar -----	306

RESİMLER VE HARİTALAR DİZİNİ

Resim 1. Aryüs -----	306
Resim 2. San Vitale Bazilikası, Ravenna -----	306
Resim 3. Sant'Apollinare Nuovo Bazilikası, Ravenna-----	307
Resim 4. Geiseric-----	307
Resim 5. Theodoric -----	308
Resim 6. Codex Argenteus -----	308
Resim 7. Gotça ve Almanva Semavi babamız Duasu -----	309
Harita 1. Aryüşü Krallıklar -----	310
Harita 2. Beşinci Yüzyılda Hristiyan Mezhepleri-----	311
Harita 3. Lombard Krallığı, Kral Alboin zamanı (570'li yıllar)---	312
Harita 4. Roma Eyaletleri Haritası-----	312
Harita 5. Doğu Roma İmparaorluğu Dönemi Önemli Şehirler--	313